

tisztasága, és a formai gazdagsága. A címlapok keretdszeiről, az illusztrációkról és a kiadó kötéseiről szóló értekezéssel zárul a bevezető tanulmány.

Hasonló, az egyes kiadókról szóló monográfiák elkészülte után feltehetően újra lehet majd írni a franciaországi könyvkiadás történetét. Ezzel együtt elméletileg is újra gondolhatóak lesznek a kommunikációtörténet ma csak részadatok alapján megfogalmazódott kérdései.

MONOK ISTVÁN

Barbier, Frédéric: Histoire du livre. Paris, 2000, Armand Colin, 304 l. /Collection U/ – **Barbier, Frédéric–Bertho Lavenir, Catherine: Histoire des médias de Diderot à Internet.** Paris, 1998., 2. kiad. 2000. 352 l. /Collection U/

Mi indokolja, hogy ezt a két könyvet együtt mutassuk be a magyar szakmai közönségnek? Először is talán azért, mert a médiatörténet évekkel ezelőtti megjelenése után a magyar szaksajtó mélyen hallgatott annak ellenére, hogy a szerzőse száma média és kommunikáció szakokon nincsen ténylegesen használható tankönyv-e tárgyban (ma már a 2. kiadás fordítása legalább készül az Osiris kiadónál!). A másik indok a közös ismertetéshez az, hogy a szerzők a két könyvet egységes szemléletben írták. Igazolja ezt az is, hogy ezt az egységességet Frédéric Barbier személye biztosítja, a dolog azonban nem ilyen egyszerű. A francia – és az európai – könyvtörténetírás alapvető monográfiája, Lucien Febvre és Henri-Jean Martin *L'Apparition du livre* című műve bemutatta azt a folyamatot, ahogy a könyv a XIV. századtól kezdve átalakult, azt a történetet, amelyen a könyvkiadás, és részben a könyv használata a nyomtatás felfedezésétől eljutott az ipari korszakig. Attól függetlenül, hogy ez utóbbi könyv még a második világháborút megelőző, és azt követő néhány év alapkutatásainak eredményét összegezhette, szemléletében ma is modernnek mondható. Már akkor a könyv társadalmi hatását is vizsgálta, a kommunikációs rendszerek változásait is követ-

te. Tehette ezt, hiszen olyan emberek írták, akik a könyv történetét nemcsak olvasták (hogy azután elméleti tanulságokhoz jussanak), hanem maguk is hosszú évtizedekig könyvtárakban, levéltárakban ültek, katalógusokat és forráskiadványokat állítottak össze. Henri-Jean Martin-nek két leginkább ismert tanítványa, Frédéric Barbier és Roger Chartier ezt a „kettősséget” külön-külön irányban vitték tovább. Chartier igazából elméleti szakember lett, az angolszász, de főként az amerikai irányba tájékozódott (csak újabban fordult figyelme a dél-amerikai térség felé). Barbier germanista lett, a francia és a német kiadók együttműködését kutatta, amelyik témából egyenesen következik érdeklődésének a kelet-európai térség felé való fordulása. (A három iskolateremtő egyéniség művei magyarországi recepciójának paradoxona, hogy az idős mesterek alapműve később jelenik majd meg magyarul, mint a két legnevesebb tanítvány összefoglalásai. (A Chartier képviselte szemlélet egyik alapműve már megjelent. *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban.* Szerk. Robert CHARTIER, Guglielmo CAVALLO. Bp., 2000, Balassi. A Febvre–Martin könyvet Csernus Anikó és Szász Géza, a Barbier műveket Balázs Péter fordítja az Osiris kiadónak.) Barbier szemléletének központjában az összehasonlító tanulmányozás áll. Ő még igazi könyvtörténész, akit a történet maga is érdekel (hogy össze tudja hasonlítani az egyes területek jellegzetességeit). Szemléletének másik jellemzője az, hogy a könyv történetét a társadalmi kommunikációs rendszerek változásában mutatja be. Az ő kutatási területe elsősorban a XVIII–XIX. század, ott folytatja, ahol mestere Henri-Jean Martin abbahagyta, az ipari forradalomnál (ettől függetlenül részt vett a franciaországi ősnymtatvány-katalógus összeállításában, több helytörténeti kötetet is megjelent Valenciennes könyvtörténetéről). Ezért is először, közösen, főként a XX. századdal, az elektronikus médiumokkal foglalkozó Bertho Lavenir asszonnyal, a médiatörténetet írták. Jellemző a cím megválasztása, de az is, hogy a médiatörténet sem Diderot-val kezdődik, a könyvtörténet pedig – mintegy a médiatörténet később megírt bevezetése – a XX. századig tart. Mindkét kö-

tet célközönsége az egyetemisták, főként a könyvtár, a levéltár és a média-kommunikáció szakos közösség.

A könyvtörténetet (*Histoire du livre*) klaszrikus módon tagolja Barbier négy korszakra. Fontos megjegyezni, hogy az olvasástörténet korszakolásának ettől eltérő voltával tisztában van a szerző, de a kettőt nem akarja összemosni. Nézőpontja mindig tisztán a könyv előállításának a történetéből ered, a korszakhatárok megjelölésénél ezt tartja mérvadónak, de a tágabb értelemben vett könyvtörténet egyéb szempontjait is érvényesíti egy-egy korszak bemutatásában.

Az első korszak a „Kéziratos könyv kora” (*Le temps du manuscrit*). Már az első fejezet szerkezete is jól példázza az előbbieken vázolt szemléletet: Az antik könyv történetében az írás, a könyv formája, a másolási módok, az olvasás, a kiadás, a kereskedelem és a könyvtárak története adja az alfejezetek témáját, és következetesen érvényesíti a szerző (könyve végéig egyébként) a társadalomtörténeti szempontot is. A második fejezet (kora középkor és a Karoling idők) kiegészült a hagyomány őrzésének és áthagyományozási módjainak vizsgálatával. Fontos kiemelni azt a tényt, külön alfejezetben ismerhetjük meg a Bizánci Birodalom könyves világát, illetve a muzulmán világ és a könyv viszonyát. A X–XV. századi fejleményeket (írás, helyesírás, szöveg, forma, díszítés, kötés, előállítási technológiák változásai, a professzionális könyves világ kialakulása), mint „nyitás a könyv felé” (*L’ouverture au livre*) folyamatot ismerjük meg. „Könyv”-ön nyilvánvalóan itt nyomtatott könyvet értünk.

A második korszak „A könyvnyomtatás forradalma” (*La révolution gutenbergiene*) egy viszonylag terjedelmes művelődés- és eszmétörténeti bevezetéssel kezdődik. Ebben természetesen helyet kap annak a változásnak a bemutatása, amely az olvasási szokásokban zajlott le a XIII–XV. században, de francia szerzőtől nem a megszokott módon, a *devotio moderna* jellemzése mellett külön alfejezetet szán a huszita mozgalmak bemutatásának (*Les affaires de Bohème*). A könyvnyomtatás feltalálásának bemu-

tatásakor nem feledkezik meg Barbier a távolkeleti feltalálók megemlítéséről (Kína, Korea) sem. A könyves társadalom kialakulásának, és a nyomtatás elterjedésének nyomon követése mellett – a modern könyvtörténeti kutatásoknak megfelelően – külön fejezetben olvashatunk a könyv formái átalakulásáról, az ikonográfiai kérdésekről (*Formes, contenus, pratiques: les années 1500*). A korszakon belüli hetedik fejezetben a könyvkultúra politikai összefüggéseit taglalja a szerző. Ez a vizsgálati szempont tudtommal először jelent meg ilyen hangsúllyal könyvtörténeti összefoglaló műben (*Culture et politique: l’imprimé et l’humanisme*). Sőt, a második korszak végén egy külön összegző fejezetet iktat be Barbier az elbeszélés folyamatába a modern (nemzet)államok kialakulásának könyvtörténeti aspektusáról (*L’État moderne et la police de l’imprimé*), tehát reneszánsz kori cenzúratörténeti összefoglalással is gyarapodtunk.

A harmadik korszak „A kora újkori könyves világ” (*La librairie d’Ancien Régime (années 1520–années 1760)*.) Ennek a korszaknak a bemutatására négy fejezetet szán a szerző, ebből kettő szinte kizárólag Franciaországra koncentrál. A vizsgálat szempontjaiban megőrzi az előző korszakban kialakítottat, tehát a vallási és egyháztörténeti változások mentén mondja el a könyv történetét (*La foi, le souverain et l’imprimé*). Az Európa egészére tekintő fejezet is ezt a logikát követi (*Le paradigme de l’absolutisme: l’Europe classique et l’imprimé*), majd a könyvkereskedelem, az ellenőrzés és a könyvhasználati módok bemutatása (*La montée du public: l’imprimé et les Lumières*), majd a korszak könyvformájának vizsgálata, könyvesztétikai kérdések következnek (*L’Ancien Régime: formes de l’imprimé*).

A negyedik korszak Barbier igazi korszaka: „A könyv második forradalma és a tömegtermelés bevezetése” (*La seconde révolution du livre et l’invention de la médiatisation de masse (années 1760–1914)*). A könyvkiadás gazdaságtana a korszak bevezetése, a könyvhasználati módok bemutatásával összekötve, illetve a könyvtermelés mennyiségi mutatói elemzésének bemutatásával az első fejezet (*Ancien*

Régime et modernité). A második fejezet a korszakon belül kiszélesíti a földrajzi teret, és Amerikától Kelet-Európáig megrajzolja azt a tablót, amely kiterjed a nemzetek kulturális öntudatának erősödésére, az ezzel összefüggő könyvkiadási politikára, illetve arra, hogy a korszak könyvkereskedelme miként készíti elő egy nemzetek feletti kultúra megjelenését (*Les médias et la Révolution politique*). Magyarországról meglepően sokat olvashatunk itt, köszönhetően talán annak, hogy Frédéric Barbier, mint a *Revue française d'histoire du livre* főszerkesztője a folyóirat minden számában közöl egy Kárpát-medencét illető tanulmányt. A következő fejezetben a XIX. századi könyvet, folyóiratot, illetve a nyomdatechnikai újításokat, továbbá a kiadói és terjesztői stratégiákat ismerhetjük meg (*Le produit*).

Könyve végén Barbier röviden kitekint a XX. századra (*Épilogue*). Ebben a záró fejezetben a könyvkereskedelem globalizációjáról, a könyvüzletnek a tartalomtól való végleges elszakadá-

sáról és a harmadik, az elektronikus forradalomról beszél igen röviden.

Röviden, hiszen a XIX–XX. század a tárgya annak a médiatörténetnek, amelyhez könyvtörténetét bevezetésnek szánta. A médium e könyvben persze igen tágan értelmezett: a könyv, a sajtó (hangsúlyosan), a rádió, a mozi, a televízió és a digitális eszközök. A szerzőpáros e könyvben is megtartotta a könyvtörténetben már megismert szemléletét: a médiumok történetének a bemutatása a kultúra (és a társadalom) demokratizálódásának folyamatában ismerhető meg itt. Komolyan foglalkoznak a médiumok ellenőrzésének, gyakran cenzúrájának történetével. Földrajzi értelemben – annak ellenére, hogy a legtöbb példa természetesen mondhatóan Franciaországból származik – Németország, Nyugat- és Közép-Európa, továbbá az Egyesült Államok média történetének legjellemzőbb jelenségei ismerhetők meg a kötetből.

MONOK ISTVÁN